

روش علمی و غایت دینی

بررسی نسبت دین و سیاست در آثار مهندس مهدی بازرگان

آیت‌الله طالقانی، مهندس بازرگان و استاد مطهری در مراسم جشن عید فطر انجمن اسلامی دانشجویان دانشگاه تهران، در گلشهر کرج/ سال ۱۳۳۷

هستم، هم در بخش دولتی بوده‌ام و هم در بخش خصوصی. در خیلی از شرکت‌ها مدیرعامل مجانی و رایگان بوده‌ام.» در ادامه این گفت‌وگو وقتی از او سوال می‌شود: در رابطه با مخالفان، به‌طور لیبرال عمل کرده‌اید، پاسخ می‌دهد: «مگر لیبرالیسم، یا لیبرال چیز بدی است؟» بازرگان که در جوانی با جسارت تک‌وتنها بر عرشه کشتی نماز می‌خواند، بعد از آن هم هیچ ابایی نداشت که با همراهمان و یاران اندک تا پایان عمر رهرو راه آزادی خواهی باشد.

ناکامی راست

هنوز ۳ سال از درگذشت مهندس بازرگان نگذشته بود که عصر اصلاحات فرارسید و بسیاری از آنانی که در دهه ۶۰ بی‌محابا به روش و منش او می‌تازیدند، جامه اصلاح‌طلبی بر تن کردند. این تغییر اگرچه آسان اتفاق نیفتاد، اما چندان هم عمیق و واقعی نبود. انقلاب که به پیروزی رسید، گروه‌های مختلف چپ اعم از مذهبی و غیرمذهبی خود را فاتح و پیروز می‌دانستند اما همه انقلابیون یک‌سره چپ نبودند، بلکه دو گروه راست در بین انقلابیون وجود داشت: نهضت آزادی و جمعیت موفله اسلامی. نهضت آزادی

بازرگان را سدی در مقابل شور و خروش انقلابی خود می‌دیدند. سرانجام پس از ۲۷۵ روز، سیل خروشان انقلابیون بازرگان را وادار به استعفا کرد. اگر چه بسیاری بازرگان را یک لیبرال تمام‌عیار نمی‌دانند، با این وجود در مسیر ناهموار و کمرهر و لیبرالیسم ایرانی، بازرگان را می‌توان فردی ثابت‌قدم و استوار دانست. به‌گونه‌ای که بعد از استعفایش در دی ۱۳۵۸ در گفت‌وگو با روزنامه اطلاعات وقتی گفت‌وگوکننده می‌پرسد: «آقای بازرگان، افراد وابسته به دولت شما، اغلب بورژوا بوده‌اند و حتی بسیار شنیده می‌شود که خود شما نیز سرمایه‌دار هستید»، پاسخ می‌دهد: «من اسمم بازرگان است. پدرم بازرگان بود و اهل شغل کسب‌وکار آزاد بوده‌ام و به آن افتخار می‌کنم. دلایلی را هم در کتاب‌های متعدد و در سخنرانی‌هایم گفته‌ام اما سرمایه‌داری بنده و کارخانه‌داری بنده، عبارت است از داشتن دو یا سه سهم پنج هزار تومانی در یک شرکت. کل سرمایه آن شرکت یک و نیم میلیون بوده و کل پرسنل و کادر اداری و فنی آن، از شصت نفر تجاوز نمی‌کند. به این ابعاد و به این قیاس، بله! بنده سرمایه‌دار و کارخانه‌دار هستم. ولی من مهندس هستم، مدیر

شصت سال خدمت و مقاومت

- خطرات مهندس مهدی بازرگان
- به کوشش غلامرضا نجاتی
- انتشارات رسا
- ۶۷۹ صفحه
- ۱۴۰ هزار تومان

کتاب حاضر جلد اول خطرات مهندس مهدی بازرگان و حاصل گفت‌وگوی سرهنگ غلامرضا نجاتی با او است که در ۱۰ فصل با این عناوین تنظیم شده است. در سایه پدر و مادر، تحصیلات در ایران، خاطراتی از کودتای رضاخان و تغییر سلطنت، اعزام محصلین به اروپا، بازگشت به ایران، بازرگان در صحنه سیاست، رفراندوم ۶ بهمن ۱۳۴۱، در دادگاه نظامی و دادگاه تجدیدنظر نظامی، از جمله فصول جلد اول خطرات مهندس بازرگان هستند.

راه طی شده

- مهدی بازرگان
- چاپ شده در جلد اول مجموعه آثار
- ۱۴۰ صفحه

کتاب «راه طی شده» تفصیل و توسعه چهار جلسه سخنرانی مهندس بازرگان است که به دعوت انجمن اسلامی دانشجویان در آذر ۱۳۲۶ در مسجد سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری) ایراد شده است. مهندس بازرگان در این کتاب مسأله را با نقد و بررسی پاسخ دو گروه دین‌داران و متجددان به این پرسش آغاز می‌کند که وضع دین‌داری چگونه است و بشر تا چه حد به راه انبیا اعتقاد پیدا کرده است.

آخرت و خدا

- هدف رسالت انبیا
- مهدی بازرگان
- انتشارات رسا
- ۲۴۸ صفحه
- ۴۰ هزار تومان

این کتاب متن تجدیدنظرشده سخنرانی مهندس بازرگان در جشن مبعث سال ۱۳۷۱ انجمن اسلامی مهندسیین تحت عنوان آخرت و خدا، تنها برنامه بعثت انبیا است. این سخنرانی، نقد و نظر و واکنش‌های بسیاری را برانگیخت. برخی از این نظرات از جمله نظرات دکتر سروش، مصطفی کتیرایی و حسن یوسفی اشکوری درباره موضوع یادشده در پایان کتاب آمده است.